

Barokní kamna

Na konci 17. století se rozdíl v bohatství i snaha o reprezentaci stále více promítají i do vybavení interiérů obydlí. Bohatá sídla, zámky a kláštery jsou vybavovány luxusními kachlovými kamny. Ty se stávají nepostradatelnou součástí interiérů a jejich vzhled odráží soudobý sloh i majetkové poměry pořizovatele. Během 18. století vycházejí jak pro architekturu, tak pro interiérovou tvorbu módní vzorníky a podle nich jsou kamna vybírána. Některá kamna vznikají podle totožných vzorů jako nábytek. Příznačné je pro baroko stírání hranic mezi architekturou, plastikou a malbou s cílem vytvoření jednotného společného účinku, „celostního umění“ (Gesamtkunstwerk). Přestože poptávku pokrývala většinou domácí produkce, písemné prameny hovoří i o nákupu luxusních kachlů z ciziny. V 17. století se oddělilo kamnářství od hrnčířství jako samostatná živnost. Kamnář dával k dispozici pouze své technické znalosti.

Architektura a výzdoba kamen

Zatímco přechod od gotiky k renesanci byl poznamenán velkým kontrastem, pokud jde o tvary dlaždic i kamen, jejich proměna byla postupná a nepříliš výrazná. Renesanční tvar kachlových kamen, dvě na sobě postavené hranolovité části – soklová a nástavcová – na čtvercovém nebo obdélném půdorysu, přetrvával v Čechách téměř celé 17. století. Ustálený tvar kamen a jasné navázání nástavby na dolní konstrukci přetrvávalo až do období raného baroka.

Rozměrná barokní kamna vyžadovala větší prostory. Rychle se opotřebovala, a proto byla modernizována nebo zcela nahrazena novějšími typy. Ještě počátkem 18. století byla v Čechách typická kamna hranolová a patrová. Nejčastěji doložené barokní kachle jsou hnědé nebo tmavě zelené barvy. V prostředí vyšších společenských vrstev šlo o uměleckou architekturu, jako např. u kamen zhotovených bedněním. Kamna byla nejčastěji umístěna v rohu místnosti nebo do výklenku. Na venkově byla kachlová kamna stále vzácná. Vybudována byla v bohatších farách nebo rychtách, ve městech pak v domech zámožných měšťanů, nebo v církevních budovách – v proboštvích či prelaturách. Jasně linie renesančních kamen byly postupně rozvolněny a přeformovány do konvexně-konkávních tvarů. Na rozdíl od statického a pravidelného renesančního umění dávalo baroko přednost dynamicky působícím vyklenutým a vydutým zaoblením, pohybu tvarů pod tlakem pomyslných sil, nadsazeným proporcím, velkoleposti a vzrušení. Barokní stavby mají ohromit člověka svou monumentalitou. Ideálním půdorysem barokních staveb je elipsa, kruh, ovál. Barokní tvary kamen nabízejí členité, plasticky modelované prvky, jako nožky, římsy, akroteria, nástavce, někdy jsou ukončené vázou, zdobí je sloupovitá nároží, karyatidy, figurky, voluty, motiv festonu, boltce, perlovce, kartuše, akantu a podobně.

Výroba kachlů a stavba kamen

Po polovině 17. století již existuje propracovaná organizace výroby. Začíná vytvořením návrhu, pokračuje přípravou formy a končí výrobou jednotlivých kachlů a funkčních prvků kamen. Kachle se stále ještě tvoří formováním a žebry z plátů hlíny nalepenými ze zadu, velikost kachlů se však oproti renesanci zvětšuje. Dekor kachle vzniká buď přímo – vytlačení reliéfu z formy společně s kachlem – nebo zvlášť. Dekor je vytlačen z jiné formy, a pak nalepen na hladký povrch zvlášť zformovaného kachle. Rámečky kolem centrálního výjevu se stávají masivnějšími. Samotné kachle mohou mít velké rozměry, ale stavba zůstává na stejném principu jako u renesančních kamen. Postupně se začíná měnit i skladba kachlů a výtvarné řešení jejich dekoru. Kachle jsou většinou jednoduché, často hladké, bez reliéfu, pouze s plasticky vystouplými hranami v rozích a masivnějšími římsami. Výzdoba zahrnuje propracované reliéfy s rostlinnými či figurálními motivy. Oblíbené jsou i náměty z antické mytologie, a panovnické portréty. Po roce 1700 kamna nabývají členitějších tvarů, později i dynamičtějších. Barokní kamna mohou mít půdorys kruhu, elipsy, protáhlého obdélníku, čtverce, později konvexně i konkávně modelovaného tvaru. Stejně jako barokní nábytek i barokní kachlová kamna překypují dekorem a rozvíjí zvláště tvary.

Na přelomu 17. a 18. století dochází k postupné proměně tvarů kachlových kamen a s tím i tvarů kachlů a rovněž postupu výroby. Kachlová kamna se začínají tvořit jako sochařské dílo, bedněním.

Dekorační techniky a glazury

Nejčastější jsou v našem prostředí jednobarevná kachlová kamna. V barevnosti v 17. století stále převažují odstíny zelené, tvořené glazurami s oxidem mědi, a hnědé až černé manganové glazury. Světlé glazury jsou používány většinou v kombinaci s jinou tmavou glazurou při tzv. flamování a trasakování, jehož výsledkem je nápodoba mramorování. Barevná glazura barokních kamen využívá kombinaci menšího počtu barev, nejčastěji dvou. Honosná, bohatě zdobená barokní kamna bývala často upravená glazurami hnědými či zelenými, při jednodušším pojetí mohla být i smetanově bílá, trasakovaná kysličníkem mědi a burelem. Barokní kamna bývají i dvojbarevná, mají například světlé římsy s tmavšími reliéfy uvnitř kachle. V závěru 17. století a především během století osmnáctého přichází do módy kamna zdobená zlacenými detaily a malovaná fajánsová kamna. Jejich tvorba přepokládala spolupráci se školeným malířem keramiky. Náměty malovaných výjevů pak často byly přebírány z grafických listů.

Příklady delftských kachliček s pastorálními scénami využité pro výzdobu kamen, vyrobené v Harlingenu nebo Utrechtu po polovině 17. století, SZ Hluboká

Barokní kamna zdobená delftskými kachličkami ze 17. století, upravovaná v 19. století, SZ Hluboká

Barokní kamna s troubou 1650–1700, SHZ Český Krumlov

Modrobílá barokní kamna kombinující modře a bíle glazované kachle s motivy nik s konchou, připomínající produkci dráždanské dílny Georga Fischera před rokem 1691, stojí v Erbovním sále státního zámku v Třeboni